

Франческа ЗЕМЯРСКА¹

**Пътуване и превод:
Маргьорит Юрсенар като преводачка на Вирджиния Улф**

Резюме

Централната тема на статията е преводът на френски на романа *Вълните* от Вирджиния Улф, който Маргьорит Юрсенар прави през 1937 г. Спирам се и върху един голям дебат във Франция през 1993 г., когато на френски се появява втори превод на *Вълните*, направен от Сесил Вайсброт. В заключение статията представя рефлексията на М. Юрсенар върху В. Улф. Като очертава генеалогичните линии в почерка на Юрсенар, текстът отива отвъд очевидните предшественици като Марсел Пруст и Томас Ман, за да разкрие Улф като възможна предшественичка.

Ключови думи: превод; Маргьорит Юрсенар; Вирджиния Улф; Сесил Вейсброт; световна литература

Abstract

Travel and Translation:

Marguerite Yourcenar as Virginia Woolf's Translator

The core topic of this paper is Marguerite Yourcenar's translation (1937) of Virginia Woolf's novel *The Waves*. I also trace back the major debate in France in 1993 when a second translation of *The Waves* by Cécile Wajsbrot appeared in French. In conclusion, the paper provides Marguerite Yourcenar's reflection on Virginia Woolf. By outlining the genealogy of Marguerite Yourcenar's writing, it goes beyond the obvious predecessors like Marcel Proust and Thomas Mann, in order to unmask Woolf as a possible precursor.

Keywords: translation; Marguerite Yourcenar; Virginia Woolf; Cécile Wajsbrot; world literature

По света: от В. Улф до М. Юрсенар

По модела на романа на Жул Верн *Пътешествие около света за 80 дни* (1873) и верен на своето понятие за световна литература Дейвид Дамрош замисля проекта *Пътешествие около света в 80 книги*². В рамките на 16 седмици от май до август американският учен предлага разходка от Лондон до Бар Харбър или от романа на В. Улф *Мисис Далауей* до

¹ **Francheska Zemyarska** is a PhD student of comparative literature at the Department of Theory of Literature, Faculty for Slavic Studies, Sofia University "St. Kliment Ohridski". Her research is focused on the problem of the mask and the voice in M. Yourcenar's work, as the exact title of her PhD project is "Mask and Gender in M. Yourcenar's work: Staging of the Voice".

² Дамрош възнамерява реално да пропътува света и да изнесе серия от лекции, свързани със световната литература, но izolацията на Ковид-19 възпрепятства този план. Той се сеща, че Жул Верн пише романа си, без да напусне Париж и продължава "пътешествието" като проект [през социалните мрежи](#). Дамрош в ситуация на локдаун сравнява пътуването си в романа на французина Ксавие дьо Местр, *Voyage autour de ma chambre* (1794), който след дуел в Торино прекарва повече от месец в домашен арест и описва своето пътуване из географията на собствената стая, парадирайки жанра на пътеписите.

Мемоарите на Адриан на М. Юрсенар³. Топографията на литературата, която предлага Дамрош тръгва от *изобретяването на града* Лондон - това е Лондон на Клариса Далауей, където Улф проследява криволиците на „едно обикновено съзнание в един обикновен ден“⁴ - за да стигне до *светът като остров* или по-конкретно до Бар Харбър - островът, където Юрсенар 36 години пише въвн от родината си и въвн от традицията на френскоезичната среда на континентална Европа.

Дамрош би могъл да бъде заподозрян, че в своя воаяж разчита преди всичко на интертекстуалността и превода. Така за Улф ни се казва, че е в диалог-съперничество с Дж. Конрад, А. Бенет и своите предшественици Ч. Дикенс, Дж. Остин, С. Ричърдсън, Х. Филдинг и Л. Стърн, но също и че чете А.Чехов на руски, М. Пруст на френски и Софокъл на старогръцки. Преводачеството е важен критерий за Дамрош, доколкото той разпознава световната литература преди всичко на английски език. Така той включва автори, самите те преводачи на литература, като посочва, че „Целан превежда Кафка, Хулио Кортасар превежда Юрсенар⁵, Юрсенар⁶ превежда Джеймс Болдуин“⁷. Може да допълним и това, че Юрсенар превежда Вирджиния Улф на френски и то не как да е, а с един продължаващ години наред дебат за стратегиите на превода.

Дамрош ни предлага да поемем с него на пътешествие по страниците на световната литература и да *странстваме* по земното кълбо на един изцяло географски принцип. Визията на Дамрош загърбва литературната история за сметка на картографирането на литературна география, подчинено на чужбинската почуда от разнообразието на света.

Дали М. Юрсенар би се съгласила да поеме по този круиз на Дамрош, в който отсъства Шекспир (но също и Расин, Молиер, въобще драматургичните творби)? Към визията на Дамрош е добре да се добави погледът на Галин Тиханов от статията *Отвъд циркулацията*, в която той критически преосмисля понятието за циркулация, зад което ясно се разпознава либералния англосаксонски дискурс и идеята за една по-обхватна екосистема, в която всички текстове безпрепятствено текат на английски, придвижват се и биват превеждани. Като контрапункт на тази аисторическа и деконтекстуализирана представа за световната литература Тиханов развива идеята за литературни зони и зонален модус, в който българската литература

³ Има известно разминаване между плана за пътешествие, обявен от Дамрош, и книгата, излязла на 16.11.2021. По план Ню Йорк е предпоследната спирка и пътешествието завършва в Бар Харбър, но в книгата местата им са разменени.

⁴ Улф, Вирджиния. Съвременният роман. В: Улф, Вирджиния *Смъртта на едnodневката*. Прев. Жени Божилова, София: Народна култура, 1983, с. 176-177. [Woolf, Virginia. *Savremenniyat roman. V: Smartta na ednodnevkata*. Prev. Zheni Bozhilova, Sofia: Narodna kultura, 1983, s. 176-177].

⁵ Преводът на Кортасар излиза през 1955 скоро след френския оригинал от 1951.

⁶ Юрсенар превежда през 1982 пиесата на Болдуин “The Amen Corner”.

⁷ Damrosch, David. *Around the World in 80 Books*. New York, Penguin Press, 2021, p. xviii.

е в диалог с балканската литературна зона, със славянската зона и като такива тези зони вътрешно се застъпват, хибридизират, оспорват и се вливат в световната литература.⁸ В подобен ракурс може да бъде видяно засрещането на две привидно отдалечени писателки като Вирджиния Улф и Маргьорит Юрсенар.

Кой се страхува да преведе Вирджиния Улф?

Безспорно Маргьорит Юрсенар не е запомнена като една от най-прецизните и пунктуални преводачки. Любопитен е фактът, че френско-белгийската писателка не смята превода за занимание различно от писането на художествена литература. В статията си „Предговорът на Маргьорит Юрсенар към превода ѝ на „*Вълните*“ от Вирджиния Улф: негово величество преводачът? Майка Санкони обръща внимание на това, че Юрсенар не е само преводачка, а заема позицията авторка-преводач. Санкони подчертава, че Юрсенар не остава в помощното място на медиатор, а извършва акта на превода подобно на акта на творчеството, асимилирайки чуждото като свое. Санкони подкрепя разпознатото и от други критици твърдение, че Юрсенар става съавтор на Вирджиния Улф и междуременно превежда *Вълните* на френски. Тя твърди, че Юрсенар прави това на две нива – веднъж стилово чрез самия превод и втори път създавайки предговор, който да доближи и обясни Улф на френския читател.⁹ Условно може да се съгласим със Санкони, макар позицията ѝ да изглежда силно преувеличена. Трудно ще заподозрем Юрсенар в подобен наивитет, какъвто думите на Санкони (несъзнавано) ѝ приписват. Ролята, която Санкони иронично дава на Юрсенар - *негово величество преводачът* - преекспонира въображаемостта в Юрсенаровия превод на *Вълните*.

Маргьорит Юрсенар обаче е дала и обилен набор от примери за своите не особено добри преводачески решения. Писателката има богато (и славно, ако съдим по именитите автори, с които се е захващала) преводаческо дело. Под нейното перо, освен *Вълните* на Вирджиния Улф през 1937, са преведени някои текстове като романа *Какво знаеше Мейзи* от Хенри Джеймс през 1947, стихове от Константинос Кавафис през 1958, поеми на Хортенз Флекснер през 1964, но също така през същата година сборник с негърски спиричуели, а през 1970 и антология със старогръцки поети.

Виждаме, че Юрсенар не се е страхувала да превежда, дори от езици, които не знае: историята помни примери като този как вследствие на едно от многобройните си пътувания из островите на Гърция, Юрсенар решава да преведе на френски Константинос Кавафис (без да

⁸ Tihanov, Galin. Beyond Circulation. In: *Universal Localities: The Languages of World Literature*. J.B. Metzler, 2022.

⁹ Sanconie, Maïca. Préface de Marguerite Yourcenar à sa traduction, *Les Vagues*, de Virginia Woolf: le traducteur en majesté ? – *Palimpsestes*, 31/2018, pp. 105–115.

знае съвременен гръцки). Самата тя не се глуми и не вижда проблем в това свое начинание. Запитана защо и как е решила да преведе Кавафис, тя отговоря семпло – един приятел „реши, че непременно трябва да [го] разбере (...) две-три години по-късно, се реших да го превода, и ето.“¹⁰

Несъмнено този приятел, Константинос Димарас, е имал големи проблеми с общия им превод. Санкони, макар да се занимава в своята статия основно с *Вълните*, стъпва и върху разказите на Димарас за съвместната му работа с Юрсенар. От неговите думи разбираме, че изглежда проблемът стои не толкова в незнаенето на гръцки, колкото в това, че самият той държи преводът да бъде точен, докато Юрсенар „се интересуваше само от това, което смяташе за добро на френски“¹¹. Не бива обаче да се прекалява с доверието към думите на Димарас и на самата Юрсенар. За разлика от копнежа на Вирджиния Улф по знаенето на старогръцки, Юрсенар е видна познавачка на този древен език. Последната прекарва много време в пътувания по гръцките земи, заобиколена от приятели гърци, така че не изглежда неоснователно предположението, че е разбирала и съвременния гръцки език.

Причините да се захване с *Вълните*, първия превод, който някога е правила, пък са прагматични и Юрсенар не ги крие: на първо място стои припечелването на пари в една трудна за нея година, но не по-малко я блазни възможността да се запознае с вече известната и утвърдена Вирджиния Улф: „Донякъде бе и работа за препитание: бях на трийсет и без пари същата тази година. Предложението за превод ми се видя чудесно, въпреки че никога не е добре заплатен. Но пък имах удоволствието да се срещна с нея.“¹²

Периодът около срещата на двете писателки не е особено продуктивен за Юрсенар. В личен план обаче той е белязан от едно трансформиращо целия ѝ жизнен път запознанство. Няколко дни преди тя да проведе своята среща *tête-à-tête* с голямата английска романистка, Юрсенар се запознава в Париж със своята дългогодишна и единствената оторизирана английска преводачка (и спътница) Грейс Фрик. Самата Фрик е голяма почитателка на работата на Улф и силно се вълнува от това, че Юрсенар се е заела с английската романистка.¹³

Двучасовият разговор между Юрсенар и Улф се случва в Лондон на 23 февруари 1937 г. Тази видна среща не остава некомментирана и от двете авторки. По това време В. Улф вече се е

¹⁰ Юрсенар, Марьорит. Поезията и религията трябва да останат тъмни (интервю на Матийо Гале с Марьорит Юрсенар от октомври 1979). Прев. Юлиан Жилиев. – *Литературен вестник*, 2020, бр. 39, с. 12. [Yourcenar, Marguerite. Poesiyata i religiyata tryabva da останат tamni (intervyu na Matthieu Galey s Marguerite Yourcenar ot oktomvri 1979). Prev. Yulian Zhiliev. – *Literaturen vestnik*, 2020, br. 39, s. 12].

¹¹ Savigneau, Josiane. *Marguerite Yourcenar: l'invention d'une vie*. Paris, Gallimard, 1990, pp. 118-119.

¹² Юрсенар, Марьорит. Поезията и религията трябва да останат тъмни. Цит. съч., с. 12. [Yourcenar, Marguerite. Poesiyata i religiyata tryabva da останат tamni. Op. cit., s. 12].

¹³ Howard, Joan E. *We Met in Paris. Grace Frick and Her Life with Marguerite Yourcenar*. Columbia, University of Missouri Press, 2018, pp. 51-62.

превърнала в едно от водещите имена на своето време – зад гърба ѝ са голяма част от най-важните ѝ романи като *Мисис Далауей* (1925), *Към фара* (1927), *Орландо* (1928) и *Вълните* (1931), а срещата между двете писателки е в последната седмица преди излизането на *Годините* (1937). От своя страна, Юрсенар има издадени четири книги, но все още не е написала нито един от значимите си романи, макар да е заявила своя почерк още с *Алексий, или трактат за напразната борба* (1929). Може би заради различното социално положение, може би заради разминаващите се темпераменти, срещата е отразена с лека досада от страна на Улф и с жива симпатия и благоразположение от страна на Юрсенар.

Улф записва в дневника си, че няма време дълго да обрисова френската си преводачка, дори не е сигурна за името ѝ и се чуди дали пък не се казва *Mlle Youniac*. Тя е леко отегчена от въпросите, които Юрсенар ѝ задава, заради нуждата да обяснява какво е имала предвид и по този начин да стеснява значенията на своите специфични и богати изрази: “ние минахме през *Вълните*. Какво означава „Вижте тук той идва?“ и т.н.“¹⁴ Юрсенар гледа другояче на тази история и отбелязва, че Улф никак не я насочва: „Като добросъвестна преводачка си казах: „Хайде да я попитам какво иска да направя, как иска да преведа романа (...) В действителност тя не изрази никакво мнение по въпроса. Каза ми: „Направете това, което желаете.“¹⁵

Дали Юрсенар не е приела твърде буквално тази куртоазна реплика на Улф? Романът *Вълните* няма голям късмет в своите преводи на френски език през XX век. Освен този на Юрсенар от 1937, втори превод е направен през 1993 от Сесил Вайсброт. Сесил Вайсброт подобно на Юрсенар е писателка-преводач¹⁶, но за разлика от нея има съвършено друга стратегия на превод. Докато Юрсенар се стреми да *натурализира* и нормализира текста, Вайсброт го *екзотизира*¹⁷. В защита на тезата на Майка Санкони, че Юрсенар поглъща Улф в

¹⁴ Woolf, Virginia. *The Diary of Virginia Woolf*, vol. 5: 1936-41. Ed. Anne Olivier Bell and Andrew McNeillie. London, Harcourt Brace Jovanovich, 1984, pp. 60-61 (23.02.1937).

¹⁵ Юрсенар, Марьорит. Поезията и религията трябва да останат тъмни (интервю на Матийо Гале с Марьорит Юрсенар от октомври 1979). Прев. Юлиан Жилиев. – *Литературен вестник*, 2020, бр. 39, с. 12. [Yourcenar, Marguerite. Poeziyata i religiyata tryabva da останат tamni (intervyu na Matthieu Galey s Marguerite Yourcenar ot oktomvri 1979). Prev. Yulian Zhiliev. – *Literaturen vestnik*, 2020, br. 39, s. 12].

¹⁶ На български е преведен един от романите на Сесил Вайсброт “Междинна спирка” в превод на Красимир Петров. Вайсброт, Сесил. *Междинна спирка*. Прев. Красимир Петров. София, Алтера, 2009. [Wajsbrot, Cécile. *Mezhdinna spirka*. Prev. Krasimir Petrov. Sofia, Altera, 2009].

¹⁷ Тази теза развива Шарлот Босо, сравнявайки двата превода синтактично и лексикално. Работата на Босо е насочен към употребата на софтуерите за изучаване на текстове *Wordsmith* и *Multiconcord*. Вероятно самата Босо не си дава сметка за един пропуск, който дори добрият софтуер не може да съобрази, както може да го направи един теоретик и практик на превода. Босо посочва като най-неоспорим аргумент в посока на тезата си, че Юрсенар локализира текста на Улф, превода на името на един от персонажите от *Вълните Susan* с френското *Suzanne*. Босо обаче не оценява промените в принципите на превода през годините. През 1930-те адаптирането на имена във всички европейски литератури при превод е изглеждало обичайно. На този детайл ми обърна внимание Румяна Станчева - особено съм благодарна за нейния фин и внимателен редакторски прочит. На нея дължа този коментар и ревизия на тезата на Босо. Вж. Bousseaux, Charlotte. Une Étude Des Différentes Traductions de The Waves. In: *Virginia*

опита си да я преведе, можем да вземем примери като това с колко по-дълги синтактични конструкции е френският текст, които са много по-типични за романовото писане на самата Юрсенар или пък поправките и затъмненията относно критиката на империализма във *Вълните*, което отново се доближава до личните Юрсенарови предпочитания¹⁸. В текста си Шарлот Босо дава редица примери за това присвояване на текста. Освен грешките в синтактично отношение, тя посочва особени лексикални решения като например превода на *cottage* с *cabane*, *chaumière* и *maisonnette* или пък превода на *crumpet* като *rôties*. Юрсенар може да бъде оправдана с това, че към момента на нейния превод думата *cottage* не е в активния френски език, а *crumpet* е проблематичен случай и т.н.

Освен критици към превода на Юрсенар, могат да се набавят и редица силни страни на направеното от нея. Актуализирането на дебат върху тези силни страни се случва при излизането на втория превод през 1993 г. Ще си позволя да нарека този френски литературен спор с името на една по-късна статия за него, а именно *Кой се страхува да преведе Вирджиния Улф*¹⁹. В дебата теоретици и критици на превода заклеят, ако не единия превод на романа, то другия. От страниците на *Le Monde* в статията *Кой предаде Вирджиния Улф?*²⁰ Сесил Вайсброт е обвинена, че е направила текста на Улф неразбираем за френскоговорящия читател: слабостите на нейния превод са на противоположната страна на проблема – Улфовите изречения са твърде кратко предадени, местоимения не се коректни, появяват се специфични синтактични конструкции там, където в оригиналния текст няма нищо особено, проблематичните думи са оставени просто в техния английски вариант, но транслитерирани на френски и в курсив, което слага излишен акцент на екзотичност наместо да представи част от сивото изложение, както е в романа на Улф. От страниците на *Le Magazine littéraire* Вайсброт бива защитавана. Като въпросната защита може да се изобрази с една ефектната метафора, с

Woolf. Le Pur et l'impur. Edited by Catherine Bernard and Christine Reynier, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2016, pp. 275–80.

¹⁸ Женевиер Брасар също изказва тезата, че Юрсенар се опитва максимално да доближи преводния текст до френскоезичната публика, при което модифициране си личат културните пристрастия на преводачката. В текста си Брасар извежда лексикалните и синтактичните решения на Юрсенар, които затъмняват критиката на империализма във *Вълните* и трансформират работата в хибрид между написаното от Улф и интерпретацията на Юрсенар с прибавените лични писателски „поправки“. Интересен детайл в критиките е това, че според Басар част от грешките са вследствие на голямата симпатия и почитание на Юрсенар към Улф. Подобно допускане за прекомерната симпатия към Улф е отправено и към двете ѝ преводачки. Вж.: Brassard, Geneviève. “Woolf in Translation”, *A Companion to Virginia Woolf*. Ed. Jessica Schiff Berman. Hoboken Chichester, Wiley Blackwell, 2016, p. 442, p. 449; по-подробно вж.: Brassard, Geneviève and Marianne Guénot-Hovnanian. *Colonizing an Anti-Imperialist Text: Marguerite Yourcenar’s Rendering of The Waves into French. At Home and Abroad in the Empire: British Women Write the 1930s*. Ed. Hackett, Robin, Freda Hauser, and Gay Wachman. Newark, University of Delaware Press, 2009, 137–153.

¹⁹ Shields, Kathleen. Qui a Peur de Traduire Virginia Woolf?: La Querelle Des Vagues. *Babel. Revue Internationale de La Traduction / International Journal of Translation* 44, no. 1/1998, pp. 15–28.

²⁰ Forrester, Viviane. Qui a trahi Virginia Woolf?. – *Le Monde*. 23 avril. 30/1993.

която е нападнат преводът на Юрсенар, че той *прави от този английски парк френска градина*²¹.

В блестящата си статия за стойността на двата превода *Кой се страхува да преведе Вирджиния Улф?* Катлийн Шийлдс превежда читателя през дългата традиция, в която можем да причислим Юрсенаровия превод. Тя смята, че са маловажни смените, които Юрсенар предприема, защото белгийско-френската писателка се е справила с най-сложната задача – да проследи с какво е характерен Улфовия стил на писане, синтактично и смислово, и максимално да се опита да предаде това и на френски. Шийлдс твърди, че онова, което липсва при Вайсброт е ясното разбиране за разликата между трудно преводимите, но обикновени, синтактични конструкции във френския и английския език и съответно специфичния идиолект на Улф в сравнение с обичайната конструкция в английския език. Шийлдс не пропуска да спомене, че Вайсброт е една внимателна преводачка, но в случая почитанието ѝ към Улф и нейния брилянтен английски са довели до счупването, натъртване, изкривяването и екзотизирането на Улфовия стил и синтаксис. В усилието си да не пропусне особеностите на стила на Улф, Вайсброт напълно го замъглила зад синтактично неправилни конструкции. На този фон Шийлдс откроява още по-дефинитивно висока ценност на Юрсенаровия превод, в който вижда само един непреодолим проблем - това, че Юрсенар се *изкушава да чете вместо читателя*, да превежда в конкретни образи това, което Улф умишлено е оставила като изпуснато, празно място. Още в картината, която двете са ни оставили от своя среща, можем да видим това разминаване - Юрсенар иска да разбере точно какво се крие в думите на Улф, която от своя страна не е съгласна да даде подобен еднозначен отговор.

Обобщено казано тезата на Майка Санкони е, че Юрсенар поглъща Улф, поюрсенарчва я. Белгийско-френската писателка пренаписва *Вълните* в превода, но също и в предговора към френското издание Юрсенар сякаш преизвайва цялостния портрет на Улф. Дори и да приемем, че Санкони има условни основания що се касае до превода, то тя отива твърде далеч по отношение на ролята на предговора от Юрсенар. Санкони го вижда като поредния момент в заличаването на Улф, докато моят прочит предлага напълно противоположно осмисляне. Юрсенар не просто успява да представи Улф на френския читател, но също и да посочи Улф като една от своите предшественички, тя изважда общото помежду им на нивото на поетологичните техники.

След срещата с Вирджиния Улф в собствения ѝ дом в Лондон, Маргьорит Юрсенар пише два текста, свързани с нея: първият, непосредствено след запознанството през 1937 г., със

²¹ Cortanze, Gérard de. Virginia Woolf, instants de vie.. – *Magazine littéraire*. 309/1993, pp. 95-96.

заглавие името на *Вирджиния Улф*; вторият, *Една лъчезарна и свенлива жена*, е писан над тридесет години по-късно през 1972 г. От собствените думи на Юрсенар знаем, че тя очевидно е очаквала живата среща с Улф. Сетивата на 33-годишната белгийско-френска писателка са обострени, изглежда тя внимава към всеки детайл – попива в каква обстановка работи Улф, опитва се да улови настроението и онова, което се крие зад него, следи към какви теми бива насочен разговорът. Независимо че отделя едва няколко реда за преводачката си, Улф все пак не пропуска да отбележи нейните червени упорити устни. Посочва, че определено младата Юрсенар е жена с минало – чувствена, интелектуалка. Това витално описание контрастира на впечатленията на Юрсенар за Улф, която я описва като блестяща, но студена звезда, сравнява я със *скреж, сребро и ореол*.

Несъмнено Юрсенар има чувство към щрихирането на нечий портрет – тя избира да въведе Улф през нейния биографичен, а след това и литературен произход. Юрсенар мисли отделния индивид като сложна амалгама от родови и писмовни връзки, така и Улф ни е представена не само през семейния ракурс, нито просто през традицията, а тъкмо като особена сплав между реални и въображаеми родства. Юрсенар посочва като въображаем баща на Улф – Шекспир, като закачливо припомня, че *трябва винаги да се обръщаме към Шекспир, когато става дума за англичанките*. Тази алюзия ни открива въображаемата траектория на потеклото на Вирджиния Улф, родена сякаш изпод перото на Шекспир.

Юрсенар си поставя за задача да изведе *хуманното чувство на това изящно творчество*. В този свой първи опит върху Улф, лъкатушещ между импресия и рефлексия, между непосредствена близост и отстранен поглед, Юрсенар накратко коментира цялото творчество на английската романистика до този момент, определя мястото ѝ сред големите модернисти, оразличавяйки я от Джеймс Джойс и Марсел Пруст.

Освен с шеговитото намигане към Шекспир, Юрсенар показва как с *бергсоновско усилие* Улф се включва и трансформира различни потекла в английската традиция напълно по модела, който Елиът съставя в „Традиция и индивидуален талант“ (1920). Самата Улф едва ли би се съгласила с подобно твърдение за себе си. Тази бергсонянска линия, която извежда Юрсенар, можем да свържем колкото с рефлексията ѝ върху Улф, толкова със собствения ѝ метод на писане и отношението ѝ към традицията. Улф, по думите на Юрсенар изобретява миналото, *е събрала около люлката си всички орисници на английската литература* – и по-точно *приятелското чувство към всекидневие*то, в което прозират романистите от викторианска Англия; *непринудената ерудиция* на английските есеисти; *усетът за хармония на пропорциите*

и изящна прозорливост, идващи по далечно родство с Франция²² и осемнадесети век. На този солиден фон Юрсенар въвежда собственото творчество на Улф и нейното новаторство, отличавайки в него *Мисис Далауей*, *Орландо*, *Към фара* и *Вълните* като „завършек на велико литературно минало и личен опит за бунт към това малко тежко литературно наследство“²³.

Като отличителна черта на творчеството на Улф тя извежда борбата срещу *тиранията на сюжета*. Още по-обстойно тази линия Юрсенар развива във втория си текст върху Улф, като набляга най-вече на това, че писането на Улф има за опора не сюжета, а метода ѝ на писане. Този метод Юрсенар разпознава като *street haunting* (улично витаене) или непрестанно сноване между вътрешното и външното. В опозиция на Санкони може да се каже, че Юрсенар не поглъща Улф, а посочва собствената си въображаема генеалогия, като с помощта на тези текстове може пряко да се проследи не само очевидните линии на връзка с Марсел Пруст и Томас Ман, но и с традицията на Вирджиния Улф. В самото творчество на Юрсенар *street haunting* напомня за сетивен метод на Адриан по естетизация на външния свят. Това движение отвътре-навън и обратно, при което външните впечатления са само повод за вътрешното размишление, е техника, която Юрсенар ще вземе и ще пренесе в собственото си творчество.

Юрсенар не пропуска да отбележи трудната позиция, през която пише за Улф и въобще за своите съвременници, тъй като *винаги се лъжем, когато става дума за нашите съвременници* било с превъзнасяне или отричане. Но въпреки това Юрсенар не се съмнява, че по отношение на Улф все пак говори в правилна посока. Тя ѝ отрежда място сред първи петима виртуози на английския език и сред съвременни романисти, чието творчество ще живее по-дълго от десетина години. Юрсенар, привързана най-вече към гръцката и римската класическа култура, познаваща изкусно френската литература, встрастено настоява, че и към 2500 г. ще има кой да цени творчеството на Улф. Преводът на *Вълните* и срещата между Улф и Юрсенар не е само любопитен биографичен факт, а е оставил след себе си следи от творчеството на Улф в почерка на Юрсенар. Не без основание можем да срещаме Вирджиния Улф и Маргьорит Юрсенар не на случайния географски принцип на картата на световната литература, а чрез техните биографични истории, писмовни връзки, контекстуални зони на застъпване.

²² Юрсенар не пропуска да отбележи този биографичен детайл, че прабабата на Улф по майчина линия е французойка. За Улф това е особено любим момент от нейната семейна история. Майката на Вирджиния Улф – Джулия Стивън (родена като Джулия Джаксън) е дъщеря на Мария Патъл и Джон Джаксън. Майката на Мария Патъл – Аделин Мари Патъл (родена с фамилия дьо л'Етан [de l'Etang]) е всъщност французойка. Цялото име на Улф – Аделин Вирджиния – идва именно от тази нейна френска прабаба. Вж. Goldman, Jane. *The Cambridge Introduction to Virginia Woolf*. Cambridge University Press, 2006, p. 3-11.

²³ Юрсенар, Маргьорит. Една лъчезарна и свенлива жена (1937). В: Юрсенар, Маргьорит. *Като поклонничка и чужденка. Есета*. Прев. Невена Дикриян. Велико Търново: Алфа, 1989, с. 15. [Yourcenar, Marguerite. *Edna lachezarna i svenлива zhenа (1937)*. V: Yourcenar, Marguerite. *Kato poklonnichka i chuzhdenka. Eseta*. Prev. Nevena Dikrinyan. Veliko Tarnovo: Alfa, 1989, s. 46

Библиография

- Вайсброт, Сесил. *Междинна спирка*. Прев. Красимир Петров. София, Алтера, 2009. [Wajsbrodt, Cécile. *Mezhdinna spirka*. Prev. Krasimir Petrov. Sofia, Altera, 2009].
- Улф, Вирджиния. Съвременният роман. В: *Смъртта на едnodневката*. Прев. Жени Божилова, София: Народна култура, 1983. [Woolf, Virginia. *Savremenniyat roman*. V: *Smartta na ednodnevkata*. Prev. Zheni Bozhilova, Sofia: Narodna kultura, 1983].
- Юрсенар, Марьорит. Поезията и религията трябва да останат тъмни (интервю на Матийо Гале с Марьорит Юрсенар от октомври 1979). Прев. Юлиан Жилиев. – *Литературен вестник*, 2020, бр. 39, с. 12-13. [Yourcenar, Marguerite. *Poeziyata i religiyata tryabva da останат tamni* (intervyu na Matthieu Galey s Marguerite Yourcenar ot oktomvri 1979). Prev. Yulian Zhiliev. – *Literaturen vestnik*, 2020, br. 39, s. 12-13].
- Юрсенар, Марьорит. Една лъчезарна и свенлива жена (1937). В: *Като поклонничка и чужденка. Есета*. Прев. Невена Дикринян. Велико Търново: Алфа, 1989. [Yourcenar, Marguerite. *Edna lachezarna i svenлива zhenа* (1937). V: *Kato poklonnichka i chuzhdenka. Eseta*. Prev. Nevena Dikrinyan. Veliko Tarnovo: Alfa, 1989].
- Brassard, Geneviève. “Woolf in Translation”, *A Companion to Virginia Woolf*. Ed. Jessica Schiff Berman. Hoboken Chichester, Wiley Blackwell, 2016.
- Brassard, Geneviève and Marianne Guénot-Hovnanian. Colonizing an Anti-Imperialist Text: Marguerite Yourcenar’s Rendering of *The Waves* into French. *At Home and Abroad in the Empire: British Women Write the 1930s*. Ed. Hackett, Robin, Freda Hauser, and Gay Wachman. Newark, University of Delaware Press, 2009.
- Bosseaux, Charlotte. Une Étude Des Différentes Traductions de *The Waves*. In: *Virginia Woolf. Le Pur et l’impur*. Ed. Catherine Bernard and Christine Reynier. Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2016.
- Cortanze, Gérard de. Virginia Woolf, instants de vie... – *Magazine littéraire*. 309/1993.
- Damrosch, David. *Around the World in 80 Books*. New York, Penguin Press, 2021,
Sanconie, Маїса. Préface de Marguerite Yourcenar à sa traduction, *Les Vagues*, de Virginia Woolf: le traducteur en majesté ? – *Palimpsestes*, 31/2018, pp. 105–115. <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.2787>.
- Forrester, Viviane. Qui a trahi Virginia Woolf?. – *Le Monde*. 23 avril. 30/1993.
- Goldman, Jane. *The Cambridge Introduction to Virginia Woolf*. Cambridge University Press, 2006.
- Savigneau, Josiane. *Marguerite Yourcenar: l’invention d’une vie*. Paris, Gallimard, 1990.
- Shields, Kathleen. Qui a Peur de Traduire Virginia Woolf?: La Querelle Des Vagues. *Babel. Revue Internationale de La Traduction / International Journal of Translation* 44, no. 1/1998, pp. 15–28. <https://doi.org/10.1075/babel.44.1.02shi>.
- Tihanov, Galin. Beyond Circulation. In: *Universal Localities: The Languages of World Literature*. Ed. Galin Tihanov. Heidelberg, J.B. Metzler, 2022